

Eindrapportage

Projecten programma Toetsing en Toetsgestuurd Leren

Versie: april 2014

Naam project

16 april 2014

Gegevens penvoerende instelling

HS de Kempel

Deurneseweg 11

5709 AH Helmond

MJ Bots

De eindrapportage is een zelfstandig leesbaar document, met een evaluatief karakter. Dit betekent dat een lezer, die geen van de andere stukken over het Project gelezen of gezien heeft, zich een goed beeld moet kunnen vormen van het gehele project. Uit de rapportage dient eenvoudig af te leiden zijn hoe de bereikte eindresultaten zich verhouden tot het Controlling Document.

Bij elke publicatie van de (eind)resultaten van het project dient de Projectuitvoerder melding te maken van de medefinanciering van Stichting SURF. Daartoe dient hij de tekst zoals opgenomen in Bijlage 6 van de Subsidievoorwaarden in zijn publicatie op te nemen.

Samenvatting

Opzet en doel van het project

Dit onderzoeksproject richt zich op het optimaliseren van het beoordelen van elektronische portfolio's in het hoger (leraren)onderwijs. Het doel is om op basis van onderzoek, richtlijnen te formuleren voor kwalitatief hoogwaardige beoordelingsprocedures van elektronische portfolio's die voldoende ruimte bieden voor de authenticiteit van de student (eigenheid) en zijn praktijk (echtheid). Er is gekozen voor een mixed-method design om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Met behulp van voornamelijk kwalitatieve onderzoeksmethoden zal de bestaande praktijk van portfoliobeoordeling in de lerarenopleiding worden geanalyseerd op authenticiteit, en zullen richtlijnen worden ontworpen voor het verbeteren van de authenticiteit. Op twee lerarenopleidingen worden deze richtlijnen in een pilot vervolgens geïmplementeerd en getest.

Beoogde resultaten

Het resultaat van dit project zijn evidence-based richtlijnen voor portfoliobeoordelingen die de authenticiteit (echtheid en eigenheid) bevorderen en tegelijk voldoende waarborgen bieden voor andere kwaliteitsaspecten. Deze richtlijnen zullen in eerste instantie worden vertaald en gecombineerd in een systematiek voor portfoliobeoordeling in beide deelnemende lerarenopleidingen. Maar uiteindelijk zal ook een vertaling worden gemaakt naar aanbevelingen die gelden voor lerarenopleidingen en voor andere onderwijsinstellingen die gebruik maken van portfolio's voor het beoordelen van praktijkcompetenties.

Overzicht activiteiten en deelresultaten

Het project kent 4 werkpakketten met de volgende fasering en deelresultaten:

Overzicht activiteiten met tijdpad en deelresultaten (cf. bijgestelde planning juli 2013)			
WP	Projectmanagement	Fase en tijdpad	Belangrijkste deliverables en toetsing
1	Projectmanagement	Doorlopend	Voortgangsrapportages en reviews
2	Onderzoek 1. Onderzoeksvraag 1 2. Onderzoeksvraag 2 3. Onderzoeksvraag 3	Maart 2011- Maart 2013	Evidence based richtlijnen - Vorm en inrichting portfolio - Inrichting beoordelingswijze
3	Ontwikkeling	April 2013 –Aug 2013	Nieuwe inrichting portfolio en bijbehorende beoordelingsprocedures
4	Pilot	Sept 2013 –Dec 2013	Bijgestelde richtlijnen
		Mei 2014	Eindrapportage Project

Conclusies

Op basis van de bevindingen in beide pilots kan geconcludeerd worden dat het mogelijk is om met gerichte maatregelen de authenticiteit te bevorderen van portfolio's zonder dat dit ten koste gaat van andere kwaliteitsaspecten. Voor elk van de onderstaande deelgebieden worden hiervoor een aantal gerichte maatregelen onderscheiden die (leraren)opleidingen in het hoger onderwijs kunnen inzetten voor het bevorderen van authenticiteit:

1. ruimte in portfoliosystematiek: ruimte in beoordelingsprocedure en beoordelingskader voor het op eigen wijze aantonen van competenties als leerkracht
2. adaptieve begeleiding: inbouwen adaptieve ondersteuning en begeleiding op basis van systematische feedback (door studenten en docenten).
3. inrichting portfoliosysteem: bieden van ruimte en mogelijkheden voor authentieke illustraties van competenties met o.a. behulp van multimedia.

Inleiding

Opzet en doel van het project

Dit onderzoeksproject richt zich op het optimaliseren van het beoordelen van elektronische portfolio's in het hoger (leraren)onderwijs. Het doel is om op basis van onderzoek, richtlijnen te formuleren voor kwalitatief hoogwaardige beoordelingsprocedures van elektronische portfolio's die voldoende ruimte bieden voor de authenticiteit van de student (eigenheid) en zijn praktijk (echtheid). Met behulp van voornamelijk kwalitatieve onderzoeksmethoden zal de huidige beoordelingswijze worden geanalyseerd op authenticiteit, en zullen richtlijnen worden ontworpen voor het verbeteren van de authenticiteit. Op twee lerarenopleidingen worden deze richtlijnen in een pilot vervolgens geïmplementeerd en getest.

Belangrijkste te behalen resultaten

Het resultaat van dit project zijn evidence-based richtlijnen voor portfoliobeoordelingen die de authenticiteit (echtheid en eigenheid) bevorderen en tegelijk voldoende waarborgen bieden voor andere kwaliteitsaspecten. Deze richtlijnen zullen in eerste instantie worden vertaald en gecombineerd in een systematiek voor portfoliobeoordeling in beide deelnemende lerarenopleidingen. Maar uiteindelijk zal ook een vertaling worden gemaakt naar aanbevelingen die gelden voor lerarenopleidingen en voor andere onderwijsinstellingen die gebruik maken van portfolio's voor het beoordelen van praktijkcompetenties.

Participerende instellingen

Aan het project namen de onderstaande instellingen deel:

- HS de Kempel (penvoerder)
- HS Marnix Academie
- Universiteit van Amsterdam en Universiteit van Maastricht (in klankbordgroep)

De projectorganisatie bestond hiervoor uit de onderstaande geledingen en personen

Taak	HS de Kempel	HS Marnix Academie
Stuurgroep	Drs. T.H. van den Akker (lid CvB)	Drs. B.E. de Kort (lid CvB)
Projectgroep	Drs. M. Bots (projectleiding) (WP1) Drs. H. Douma Drs. T. Las	Drs. J. de Putter (leiding WP3) Dr. M. van Diepen (leiding WP 2) Drs. B. Kenter
Klankbordgroep	Dr. J. Geldens (onderzoekscentrum) Drs. F. Coenders (teamleider)	Drs. T. Nieuwenhuisen (teamleider)
Extern	Dr. E. Driessen (universiteit Maastricht) Dr. M. Veugelers (UvA, communitymanager Surf NL Portfolio)	

Projectperiode

1 maart 2011 / 31 maart 2014

Begroting en subsidie

Totale projectkosten (EUR 216.000). Gevraagde subsidie (EUR 120.000)

Beschrijving per werkpakket

In het onderzoeksproject zijn vier werkpakketten te onderscheiden:

1. Projectmanagement (doorlopend)
2. Onderzoek bestaande praktijk van portfoliobeoordeling
3. Ontwikkeling nieuwe portfoliosystematiek
4. Pilot met testen van nieuwe systematiek in de praktijk

De indeling in inhoudelijke werkpakketten volgt de lijn in onderzoeksvragen en de fasen van onderzoek, ontwikkeling en implementatie (pilot). Hierna volgt per werkpakket een korte evaluatieve beschrijving met een opsomming van de beoogde en opgeleverde deelresultaten.

Ad 1. Projectmanagement

Het werkpakket projectmanagement en samenwerking heeft als een rode draad door het project gelopen. In dit werkpakket stond zowel de organisatie en het beheer van het project centraal als ook de samenwerking en kennisdeling met andere projecten binnen het SURF programma 'Toetsing en Toetsgestuurd leren' (Surf TTL).

Het doel van dit werkpakket (cf. controlling document) was te voorzien in:

- a. Het opstellen en bewaken van plandocumenten die voldoen aan de daarvoor door SURF gestelde eisen, waaronder een controlling document en een plan voor elk werkpakket.
- b. Het verslag doen in de vorm van voortgangsrapportages en financiële rapportages per kwartaal en een eindrapportage bij het afsluiten van het project. Deze rapportages voldoen aan de indeling van het controlling document en andere door SURF gestelde voorwaarden.
- c. Het verzorgen van de samenwerking en contacten met het programmamanagement en de commissie projectbewaking van SURF, inclusief de begeleiding van de inhoudelijke reviews (intake, midterm en end review)
- d. Het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van een expertisenetwerk, de nationale toetsinfrastructuur (pijler 3) en het deelnemen aan daarvoor georganiseerde programma-activiteiten. Hierbij zijn minimaal 10 werkdagen per jaar gemeoid.

Tot de belangrijkste deliverables in dit werkpakket behoorden de verschillende plandocumenten (controlling document en werkpakketplannen) alsmede en een beheerste uitvoering van deze plannen. De bovenstaande activiteiten en bijbehorende deelresultaten zijn allen¹ gerealiseerd. In aanvulling op de hiervoor genoemde activiteiten, zijn ook nog activiteiten uitgevoerd die tot doel hadden om de interne samenwerking en communicatie te organiseren en te begeleiden, waaronder de aansturing van projectgroep en werkpakketleiders, projectoverleg (projectgroep, klankbordgroep en stuurgroep) en diverse projectcommunicatie intern en extern.

Evaluatie verloop en resultaten. Een belangrijke tegenvaller in het project waren de personele wisselingen. Met het risico was vooraf rekening gehouden, echter niet in de mate waarin het zich in de praktijk voltrok. Door het wegvallen van enkele sleutelfiguren in begin 2012, is een vertraging opgelopen die niet meer volgens het originele tijdschema ingehaald kon worden. Om het afronden van het onderzoek voldoende tijd te gunnen en een gedegen voorbereiding op de pilot mogelijk te maken, is in december 2012 een verzoek voor uitstel aangevraagd en goedgekeurd. Een aangepaste planning is gemaakt, waarbij de start van de pilot is samengevallen met een natuurlijk moment in het ritme van een lerarenopleiding; de start van een nieuw studiejaar. Door het verkregen uitstel heeft het project uiteindelijk de benodigde tijd gekregen om de kwaliteit te borgen en de beoogde resultaten te behalen.

¹ N.B. op moment van schrijven dient alleen de end-review nog te worden uitgevoerd, d.d. 16 mei 2014.

Ad 2. Onderzoek bestaande portfoliobeoordelingspraktijk

In dit werkpakket stond de uitvoering van het onderzoek centraal naar (de authenticiteit van) portfoliobeoordeling binnen de huidige praktijk in lerarenopleidingen. De drie deelwerkpakketten dienen te resulteren in richtlijnen die direct gebruikt kunnen worden voor een herinrichting van het portfolio en de bijbehorende beoordelingsprocedures in het Ontwikkelwerkpakket (zie ad3).

Het doel van dit werkpakket (cf. controlling document) was te voorzien in:

- beantwoorden van de onderzoeksvragen 1 t/m 3 door het uitvoeren van de onderzoeken zoals beschreven in het onderzoeksdesign (.
- Het op basis van de inzichten en resultaten uit het onderzoek formuleren van richtlijnen voor een meer authentieke beoordeling binnen het hoger (leraren)onderwijs.
- Het rapporteren van de onderzoeksresultaten en delen van opgedane kennis door het presenteren op SURF- en projectbijeenkomsten en het schrijven van publicaties.

Het onderzoekswerkpakket was verdeeld in 3 delen. Elk deel was gericht op het beantwoorden van een aparte onderzoeksvraag. Hierbij worden de volgende deelwerkpakketten en activiteiten onderscheiden:

WP 2.1 Voorbereiding, uitvoering en rapportage onderzoeksvraag 1: "Op welke wijze worden in lerarenopleidingen portfolio's ingericht en gebruikt voor de beoordeling van onderwijscompetenties in de praktijk?". Voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag is in 2011 gestart met een literatuuronderzoek en werkveldverkenning op basis van een vragenlijst. Deze deelstudie is afgerond met de uitwerking van vier casestudies binnen geselecteerde lerarenopleidingen.

WP 2.2. Opzet en organisatie onderzoeksvraag 2: "Welke percepties hebben studenten, mentoren en docenten over het beoordelen van de competentie- (ontwikkeling) als leraar aan de hand van een portfolio?". Deze deelvraag is beantwoord op basis van individuele vragenlijsten en waardering in focusgroepen. Hierbij zijn in 2012 in verschillende onderzoeksessies op de deelnemende lerarenopleidingen (HS Kempel en HS Marnix Academie) studenten, docenten en mentoren bevestigd op hun percepties over authenticiteit in een portfolio.

WP 2.3. Opzet en organisatie onderzoeksvraag 3: Zijn er buiten de te toetsen onderwijscompetenties, andere kenmerken of vaardigheden van studenten die samenhangen met de portfolioscore? Ten aanzien van deze onderzoeksvraag, zijn er in 2012 databases van (portfolio) toetsgegevens van twee cohorten studenten verzameld en hardop denk protocollen van studenten uitgewerkt die inzicht geven in (authentieke en niet-authentieke) overwegingen waardoor studenten en beoordelaars zich laten leiden bij het samenstellen en beoordelen van portfolio's.

Tot de belangrijkste deliverables van het onderzoekswerkpakket behoorden de diverse rapportages en een verzameling richtlijnen die voortkwamen uit de onderzoeksbevindingen en gericht waren op het bevorderen van authenticiteit in portfoliobeoordeling. Deze resultaten zouden moeten voldoen aan de criteria van relevantie, generaliseerbaarheid, nieuwwaarde en toepasbaarheid voor de volgende werkpakketten (ontwikkeling en pilot op beide lerarenopleidingen).

Evaluatie verloop en resultaten. De onderzoeken zijn volgens planning uitgevoerd. Gedurende de looptijd van het onderzoek zijn de onderzoeksvragen op specifieke punten aangescherpt en ook is de opzet soms aangepast om de onderzoeksvragen goed te beantwoorden. Een tegenvaller was het tijdelijk wegvallen van de leidster (en hoofduitvoerder) van het onderzoekswerkpakket. Door het betrekken van nieuwe mensen en het opnieuw weer afstemmen, heeft het project in begin 2012 wat vertraging opgelopen hetgeen uiteindelijk heeft geleid tot een algeheel verzoek voor uitstel (zie ad 1.).

Het onderzoek heeft uiteindelijk geresulteerd in de beoogde verzameling van richtlijnen voor verbetering van authenticiteit.

Ad 3. Ontwikkeling nieuwe portfoliosystematiek

De werkzaamheden in het ontwikkelwerkpakket hebben zich gericht op de inrichting van een vernieuwde portfoliobeoordelingssystematiek, inclusief beoordelingsprocedures dat gereed was om te gebruiken in een pilot op beide lerarenopleidingen.

Het doel van dit werkpakket, cf. het gestelde in het controlling document, was te voorzien in:

- Het ontwikkelen van een nieuwe inrichting van een elektronisch portfoliosysteem inclusief procedures voor de wijze van vullen door studenten en beoordelen door docenten dat gebruikt kan worden op beide lerarenopleidingen;
- Het voorbereiden van de pilot door het ontwikkelen en implementeren van ondersteunende hulpmiddelen trainingsmaterialen voor professionalisering van docenten.

Hiervoor zijn er activiteiten in verschillende werkgroepen uitgevoerd. Naar aanleiding van het grote aantal richtlijnen uit het onderzoek, heeft ten eerste een groep van experts zich gebogen een toetsing en selectie van de richtlijnen op toepasbaarheid in (een pilot op) beide lerarenopleidingen. Door een expertgroep zijn hieruit drie veelbelovende clusters van richtlijnen geselecteerd. Deze clusters zijn:

1. adaptieve begeleiding en feedback
2. inzet multimedia voor authentieke illustraties
3. meer ruimte in beoordelingssystematiek

Ten tweede zijn er ontwikkelteams aan het werk geweest voor de vertaling van de richtlijnen in een nieuwe portfoliosystematiek. Aangezien de beide lerarenopleidingen verschillen in de wijze waarop zij portfolio's inzetten en beoordelen, is er voor gekozen om de ontwikkelteams per opleiding te organiseren. Voor afstemmingsdoeleinden werden daarbij de volgende generieke deelproducten onderscheiden:

1. Portfoliosystematiek op conceptueel niveau
2. Inrichting elektronisch portfoliosysteem, inclusief opdrachtformulering en sjablonen
3. Instrumentarium voor feedback (en peer-review)
4. Aanwijzingen voor begeleiders voor adaptieve ondersteuning
5. Beoordelingskaders en -procedures voor assessoren

Deze deelproducten zijn op generiek niveau beschreven, en per opleiding en pilot specifiek uitgewerkt. Hiervoor zijn verschillende ontwikkel- en implementatieteams per opleiding bezig geweest met de vertaling en aanpassing van de richtlijnen naar de opleidingsspecifieke context. De werkpakketleider was daarbij verantwoordelijk voor een goede afstemming tussen beide teams.

Evaluatie verloop en resultaten. In dit werkpakket is er sprake geweest van een grote mate van voortschrijdend inzicht. Dat inzicht heeft ten eerste plaatsgevonden naar aanleiding van het grote aantal richtlijnen uit het onderzoekswerkpakket en de noodzaak om dit mede voor onderzoeksdoeleinden terug te brengen tot de drie genoemde clusters. Ten tweede heeft dat inzicht te maken met verschillen in contexten tussen beide lerarenopleidingen en daarmee de behoefte om de deelproducten aan deze contexten aan te passen. Door deze inhoudelijke verwevenheid is de strikte scheiding tussen het werkpakket ontwikkeling en pilot wat meer losgelaten en de organisatie voor de ontwikkeling (onder regie en afstemming van de werkpakketleider) gelegd bij de opleidingen.

Ad 4. Pilot

In dit werkpakket is de portfoliosystematiek op beide lerarenopleidingen geïmplementeerd en in de praktijk getoetst. De genoemde clusters van richtlijnen, en bijbehorende deelproducten, zijn daarbij vertaald in maatregelen (interventies) voor een authentieke portfoliobeoordeling op HS de Kempel en HS Marnix Academie. In de pilots stond (een vertaling) van de volgende onderzoeksvraag centraal:

Wat is het effect van een (op de richtlijnen gebaseerd) authentieke portfoliosystematiek op de kwaliteit van de portfoliobeoordeling? Hierbij zijn naast authenticiteit ook andere criteria uit het theoretisch kader meegenomen zoals acceptatie, betekenisvolheid, cognitieve complexiteit, eerlijkheid, aansluiting bij leerdoelen, onderwijsgevolgen, herhaalbaarheid van beslissingen, ontwikkeling van zelfsturend leren, tijd en kosten, transparantie en vergelijkbaarheid.

Het doel van dit werkpakket, cf. het gestelde in het controlling document, was te voorzien in:

- uitvoeren van twee pilots met gebruik van een nieuwe, meer authentieke, wijze van portfoliobeoordeling die tot stand is gekomen op basis van de (geselecteerde) richtlijnen;
- evalueren van het effect van de nieuwe portfoliobeoordeling op de mate van gepercipieerde authenticiteit (echtheid en eigenheid) door studenten en docenten en de andere kwaliteitsaspecten uit het theoretisch kader.
- Op basis van de resultaten evalueren van de richtlijnen uit het onderzoek en deze vertalen naar een definitieve set van evidence based richtlijnen.

Tot de beoogde deliverables behoren een definitief verslag van de pilot en bijgestelde lijst van richtlijnen. De genoemde activiteiten en bijbehorende deelresultaten zijn gerealiseerd. Over de resultaten zal in de komende jaren nog meer worden geschreven en gepresenteerd.

Conclusie: Op basis van de bevindingen in beide pilots kan geconcludeerd worden dat het mogelijk is om met gerichte maatregelen de authenticiteit te bevorderen van portfolio's zonder dat dit ten koste gaat van andere kwaliteitsaspecten. Voor elk van de onderstaande deelgebieden worden hiervoor een aantal gerichte maatregelen onderscheiden die lerarenopleidingen kunnen inzetten.

- ruimte in beoordeling: voor het op eigen wijze aantonen van de competenties als leerkracht
- adaptieve begeleiding: inbouwen adaptieve ondersteuning en begeleiding op basis van systematische feedback (door studenten en docenten)
- inrichting portfoliosysteem: bieden van ruimte en mogelijkheden voor authentieke illustraties van competenties met o.a. behulp van multimedia.

De maatregelen kunnen zowel inhoudelijk, organisatorisch of technisch van aard zijn. Verder onderzoek is nodig om te bevestigen of de maatregelen ook in andere (leraren)opleidingen tot positieve effecten leiden.

Evaluatie verloop en resultaten. De pilot is conform planning aan het begin van het studiejaar op beide lerarenopleidingen gestart en heeft tot de beoogde activiteiten en deliverables geleid. Een belangrijk aspect daarbij was de afstemming tussen ontwikkeling en onderzoek en tussen onderzoek en opleidingsorganisatie. Dit heeft tot wat aanpassingen in de projectorganisatie geleid (zie ook voorgaande werkpakket). Nadat deze aanpassingen zijn gerealiseerd, is de pilot goed uitvoerbaar gebleken binnen het semester sept2013-jan2014. Communicatie en afstemming binnen en tussen de lerarenopleidingen bleek daarin een belangrijke succesfactor in de voorbereiding op de pilot.

Overige zaken

Kennisdisseminatie

In het project zijn gedurende verschillende fasen op verschillende niveaus aan disseminatie gedaan:

- Intern opleiding: op formele en informele wijze zijn collega's in de deelnemende lerarenopleidingen geïnformeerd over de voortgang van het project. Zo zal ook nog in komende communicatiemiddelen en fysieke studiebijeenkomsten over de resultaten van het project worden gecommuniceerd.
- Via het expertisenetwerk 'ICT en Media' binnen Interactum (samenwerkingsverband van lerarenopleidingen) zijn de bevindingen gedeeld.
- Werkveld algemeen: presentatie heeft plaats gevonden op de Surf Academy te Utrecht en de Surf Onderwijsdagen
- Er is in twee opeenvolgende jaren (feb. 2012 en maart 2013) een presentatie verzorgd op de Vereniging voor Lerarenopleiders in Vlaanderen (VELOV, Antwerpen) en in Nederland (VELON, Groningen) en.
- Voor de EARLI Special Interest Group rondom Assessment en Evaluation is een artikel ingediend en presentatie gehouden. De conferentie heeft plaats gevonden van 28/31 augustus 2012 in Brussel.
- Over de resultaten van het onderzoek zullen artikelen worden gepubliceerd in het VELON tijdschrift (over het onderzoek, in druk) en het kwartaalblad Onderwijsinnovatie (voor de richtlijnen, nog in te dienen).

Inbedding in organisatie

Dit project is een van de vele projecten die uitgevoerd worden binnen de instellingen. Via posters en nieuwsflitsen wordt de interne communicatie verzorgd. Ook is een tweetal studieochtenden georganiseerd. Nu de resultaten van de pilot gereed zijn, is het weer een goed moment om over het project te communiceren.

Door het management wordt dit project gezien als een succesvol project dat hopelijk een oplossing brengt voor het probleem dat men momenteel in de opleidingen ervaart bij het werken met portfolio's (grote stapels papier, tekst georiënteerd, afvinklijsten, gebrek aan echtheid en eigenheid).

Bredere bruikbaarheid

In Interactum-verband (samenwerking tussen 5 monosectorale lerarenopleidingen) is aandacht voor dit onderzoeksproject. Landelijk wordt ook breder interesse getoond voor dit onderzoek.

Het meer authentiek laten inrichten van een portfolio zal naar verwachting leiden tot het beter kunnen beoordelen van de competentieontwikkeling van de student. De problematiek van uitdijende portfolio's met veel tekst speelt niet alleen bij lerarenopleidingen maar wordt landelijk breder herkend.

Daarnaast ligt er een kans om de doorgaande lijn van portfolio naar bekwaamheidsdossier te realiseren. Het portfolio waarmee men de opleiding afrondt, zou dan als basis kunnen dienen voor het bekwaamheidsdossier dat men in het beroep bij gaat houden als zelfsturingsinstrument voor verdere ontwikkeling en leven lang leren.

Effectmeting

In de pilot zijn ook de effecten van de richtlijnen en de nieuwe portfoliosystematiek gemeten.

Hiervoor is gebruik gemaakt van een voor- en nameting (binnen een experimentele groep) en een vergelijking tussen deze experimentele groep en een controle groep. Aan de hand van een aantal indicatoren is daarbij op hogeschool de Kempel de beleefde kwaliteit van het portfolio gemeten evenals de werkdruk. De definitie van indicatoren en uitwerken van een vragenlijst is afgerond na het onderzoekswerkpakket. Ten behoeve van een voormeting is deze vragenlijst aan studenten voorgelegd aan het begin van de pilot (september 2013) en voor de nameting in januari 2014.

Op basis van de bevindingen in beide pilots kan geconcludeerd worden dat het mogelijk is om met gerichte maatregelen de authenticiteit te bevorderen van portfolio's zonder dat dit ten koste gaat van andere kwaliteitsaspecten. In de experimentele groep (op Hogeschool de Kempel) was daarbij zichtbaar dat studenten op vrijwel alle aspecten (significant) hoger scoren dan de nulmeting. Dit gold ook voor het kwaliteitsaspect efficiëntie wat onder andere een aantal indicatoren omvatte gerelateerd aan werkdruk.

Exploitatieplan/implementatieplan

Conform het controlling document zullen de eindproducten bestaan uit een set van evidence based richtlijnen. Op dit moment zijn de richtlijnen en conceptuele uitwerking daarvan in instrumenten en protocollen de opbrengsten die met de opleiding en werkveld gedeeld kunnen worden. Daarvoor zullen alle interventies genoemd onder kennisdisseminatie worden ingezet.

Ten aanzien van implementatie en exploitatie is in de pilot gebleken dat de richtlijnen een grote mate van maatwerk vereisen om dit aan de specifieke omstandigheden aan te passen. Lerarenopleidingen die met de richtlijnen aan de slag willen, worden aanbevolen om rekening te houden met een flinke portie maatwerk om de richtlijnen en deelproducten aan te passen aan de eigen situatie en te integreren met de bestaande portfoliosystematiek.

Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van pilotstudies waarbij leden uit het projectteam (bereid zijn om) als extern adviseur of als klankbord te fungeren.

Evaluatie en lessons learned

Evaluatie

Het project: "Van wie is dit portfolio? De beoordeling beoordeeld" is een ambitieus en veelomvattend project dat zich heeft gericht op een veelbelovend maar nog steeds lastig (grijpbaar) fenomeen in toetsing, zijnde portfoliobeoordeling. In literatuur en de werkveldverkenning bleek al snel dat ten aanzien van portfoliobeoordeling lerarenopleiders verschillende beelden op na houden en deze verscheidenheid is ook gebleken in het project. Het ontwikkelen van een gedeeld referentiekader heeft in het begin extra voorbereidingstijd gekost en dit bleek helaas ook iedere keer nodig bij nieuwe leden. Het project heeft zich verder in grote lijnen weten te houden aan de planning met uitzondering van een opgelopen vertraging in 2012. Door het betrekken van nieuwe mensen en het opnieuw weer afstemmen, heeft het project in begin 2012 wat vertraging opgelopen hetgeen uiteindelijk heeft geleid tot een verzoek voor uitstel in december 2012. Een aangepaste planning is gemaakt, waarbij de start van de pilot is samengevallen met een natuurlijk moment in het ritme van een lerarenopleiding; de start van een nieuw studiejaar. Door het verkregen uitstel heeft het project uiteindelijk de benodigde tijd gekregen om de kwaliteit te borgen en de beoogde resultaten te behalen.

De evaluatie van het verloop en de resultaten is per werkpakket verder toegelicht (zie werkpakketten).

Risico en lessons learned

In het controlling document zijn een aantal risico's genoemd (zie overzicht hieronder). De hierin opgenomen risico's zijn ook in minder of meerdere mate aan de orde geweest in dit project. Daarnaast is het reeds genoemde wegvallen van sleutelfiguren een belangrijk risico gebleken. Dit leid uiteindelijk tot de opsomming van de volgende risico's waaraan dit project heeft blootgestaan

Nr	Risico	Inschatting	Lessons learned
1	Betrokkenheid van meerdere docenten / partijen met verschillende agenda's	Hoog	Communicatie en afstemming is cruciaal. Jaarlijks afspraken vastleggen maar ook duidelijk maken dat projectritme niet altijd vast te leggen is in een vaste dag per week.
2	Verscheidenheid van referentiekaders portfoliobeoordeling binnen lerarenopleidingen en het hoger onderwijs	Hoog	In het begin veel investeren in opbouw (gedeeld) begrippenkader. Literatuuronderzoek en werkveldverkenning kan daarin cruciaal zijn maar moest nog worden uitgevoerd.
3	Communicatie en samenwerking tussen de diverse lerarenopleidingen.	Medium	Zie 1.
4	Afhankelijkheid ten aanzien van sleutelfiguren	Niet bewust genoemd	Belang van goede selectie en voorkomen dat er teveel (nieuwe) personen bij betrokken raken. Vooraf nadenken over backup op cruciale posities (blijft echter lastig)

Conclusies

Op basis van de bevindingen in beide pilots kan geconcludeerd worden dat het mogelijk is om met gerichte maatregelen de authenticiteit te bevorderen van portfolio's zonder dat dit ten koste gaat van andere kwaliteitsaspecten. De scores geven zelfs aanleiding om te vermoeden dat bij een hoger aantal deelnemers aangetoond kan worden dat de kwaliteit ook op andere kwaliteitsaspecten toeneemt.

Voor elk van de onderstaande deelgebieden worden hiervoor een aantal gerichte maatregelen onderscheiden die (leraren)opleidingen in het hoger onderwijs kunnen inzetten voor het bevorderen van authenticiteit:

1. ruimte in portfoliosystematiek: ruimte in beoordelingsprocedure en beoordelingskader voor het op eigen wijze aantonen van competenties als leerkracht
2. adaptieve begeleiding: inbouwen adaptieve ondersteuning en begeleiding op basis van systematische feedback (door studenten en docenten).
3. inrichting portfoliosysteem: bieden van ruimte en mogelijkheden voor authentieke illustraties van competenties met o.a. behulp van multimedia.

Voor elk van de genoemde clusters zijn een aantal concrete maatregelen genoemd die zowel inhoudelijk, organisatorisch als technisch van aard zijn. Daarbij hoort een sterke aandacht voor het geven van ruimte voor het authentieke verhaal (de eigen leervragen en ervaringen op de werkplek), het versterken van het feedbackvermogen (voor het intensiveren en versterken van kwalitatief goede feedback door peer-review en begeleider) en een ondersteunende inzet van multimedia voor authentieke illustraties. Specifieke maatregelen kunnen worden gelezen in het onderzoeksverslag.

Afsluitende financiële verantwoording

In het project is vanaf het moment van de opgelopen vertraging (en het resulterende verzoek voor uitstel), een lichte overschrijding ingecalculeerd. Zoals verwoord in het verzoek voor uitstel, is deze overschrijding gebaseerd op extra uren en zal voor rekening van de beide lerarenopleidingen worden genomen.

Voor de afwikkeling van de resterende subsidie, verzoekt de projectorganisatie nog om het voldoen van het nog openstaande bedrag. Zie het excel overzicht voor meer details.

Bijlage 1 Standlijnenoverzicht

Geef een schematische voortgang aan. Een evaluatie ten opzichte van de planning. Geef een korte toelichting als planning afwijkt en de geplande oplossing.

Bijlage 2 Opgeleverde deliverables

Zie rapport "Het authentieke portfolio: ruimte waar mogelijk, ondersteuning waar nodig". Verslag van een pilot op twee lerarenopleidingen over het toepassen van richtlijnen ter bevordering van authenticiteit.

De belangrijkste conclusies worden hieronder weergegeven (selectie uit hoofdstuk 5, Algemene conclusies en aanbevelingen) .

Op basis van de bevindingen in beide pilots kan geconcludeerd worden dat het mogelijk is om met gerichte maatregelen de authenticiteit te bevorderen van portfolio's zonder dat dit ten koste gaat van andere kwaliteitsaspecten. De scores geven zelfs aanleiding om te vermoeden dat bij een hoger aantal deelnemers aangetoond kan worden dat de kwaliteit ook op andere kwaliteitsaspecten toeneemt.

Voor elk van de onderstaande deelgebieden worden hiervoor een aantal gerichte maatregelen onderscheiden die (leraren)opleidingen in het hoger onderwijs kunnen inzetten voor het bevorderen van authenticiteit:

- 1. ruimte in portfoliobeoordeling: voor het op eigen wijze aantonen van de competenties als leerkracht.*
- 2. adaptieve begeleiding: inbouwen adaptieve ondersteuning en begeleiding op basis van systematische feedback (door studenten en docenten).*
- 3. inrichting portfoliosysteem: bieden van ruimte en mogelijkheden voor authentieke illustraties van competenties met o.a. behulp van multimedia.*

In het vervolg zal het effect van de maatregelen per gebied in meer detail worden beschreven. Van belang daarbij is om te beseffen dat de maatregelen niet in isolement kunnen worden aangepakt. In elke situatie is het van belang dat de maatregelen op elkaar worden afgestemd en worden geïntegreerd in de totale portfoliosystematiek die op een lerarenopleiding in gebruik is. Vandaar dat aan het einde tevens een plek is ingeruimd voor overige relevante maatregelen.

Ad 1. Ruimte in portfoliobeoordeling

Het eerste set van maatregelen heeft zich gericht op het bieden van een juiste mate van ruimte en ondersteuning. In de beide pilots is aangetoond dat het mogelijk is om holistisch denken en van binnen naar buiten denken te stimuleren. Hiervoor is het noodzakelijk dat studenten vanaf het begin aan de slag gaan en vanuit eigen visie en identiteit hun handelen verantwoorden en koppelen met theorie. Door hier direct betekenisvolle consequenties aan te verbinden (in het kader van peer review werden studenten geacht portfolio's aan elkaar voor te leggen) waren er voor studenten geen mogelijkheden om uitstelgedrag te vertonen en criterium-gericht, van buiten naar binnen, denken te voorkomen (m.a.w. wat moet ik er volgens de criteria allemaal nog in doen).

Maatregelen die in de pilots hebben aangetoond de ruimte in portfoliobeoordeling te kunnen bevorderen, zijn:

- een vermindering van het aantal criteria (of inleverseisen) in het beoordelingskader op grond van een analyse van noodzakelijkheid (studenten kunnen hierin input leveren);*
- het systematisch gebruik van feedbackrondes om studenten te helpen vanaf het begin de open ruimte te benutten (zie ook volgend punt);*
- het gebruik van feedback benutten om studenten en beoordelaar voortijdig terugkoppeling te geven op kwaliteit en randvoorwaarden (bijvoorbeeld inleverseisen);*

- *het verbinden van reflecties en feedback (in de zin van feed-forward) aan het actuele leerproces op de werkplek (vermijde n van criterium gerichte reflecties achteraf);*
- *het gebruik van opdrachtformuleringen, werkvormen en ondersteunende middelen die het holistisch denken (van binnen naar buiten) stimuleren. Gedacht kan worden aan:*
 - o *opdrachten: startend vanuit visie op goed onderwijs en de eigen rol / ontwikkelpunten op zoek laten gaan naar de wijze waarop ze het in het eigen onderwijs brengen;*
 - o *werkvormen waarin betekenisvolle situaties worden opgeroepen (waardoor studenten niet het gevoel hebben dat ze het 'voor de toets' doen);*
 - o *ondersteuning: middelen als kijkwijzers (enkelvoudig of meervoudig met toenemende diepgang) en feedbackwijzers voor het richten van de aandacht op de verbinding (holistisch) van visie-identiteit naar theorie en praktijk;*
- *investeren in de kwaliteit van de begeleiding bestaande uit training, instructies, en ondersteunend materiaal;*
- *het activeren van functionaliteit in het eportfoliosysteem waarmee de begeleider eenvoudig overzichten kan krijgen van voortgang, kwaliteit van tussenproducten en feedback op elkaar.*

Interventies die passen binnen de hierboven genoemde maatregelen, kunnen (mits goed toegepast) een positief effect hebben op de mate van authenticiteit omdat ze studenten uitnodigen om dicht aan te sluiten bij zichzelf en de eigen praktijk (authenticiteit in de vorm van eigenheid en echtheid). Dit past bij opvattingen over portfolio-beoordeling waarin het portfolio wordt ingezet voor de ontwikkeling en het leren van de leerkracht (Schön, 1983,) en dit als uitgangspunt neemt voor de beoordeling van (het niveau) van competenties. Met deze stellingname plaatsen we ons in de traditie van Assessment for Learning.

Ad 2. Adaptieve begeleiding

De tweede set van maatregelen heeft zich gericht op het bevorderen van (de kwaliteit van) de feedback aan de studenten. Hiermee beperken we ons niet alleen tot de directe begeleiding die de begeleider kan leveren, maar ook tot het bevorderen van het feedbackvermogen dat onder medestudenten (middels peer-review) aanwezig is. Naast toename van de hoeveelheid feedback die een student kan ontvangen heeft dit als additioneel voordeel dat de student ook als geveer leert van het kennismaken van andermans situatie en het geven van feedback. Door het geven van kwalitatief goede feedback te waarderen, belonen en te integreren in curriculum en beoordeling ontstaat er tevens een prikkel voor studenten om mee te doen en bij te blijven. Met naar verwachting positieve gevolgen voor zowel werkbaarheid als kwaliteit. In de beide pilots is aangetoond dat het mogelijk is om met gerichte maatregelen de kwaliteit van de feedback te bevorderen.

Maatregelen die de kwaliteit van de feedback kunnen bevorderen, en zodoende adaptieve begeleiding mogelijk maken, zijn:

- *het geven van kwalitatief goede feedback status en betekenis te geven. Dit kan worden georganiseerd door het een plaats en tijd te geven in bijeenkomsten en formele beoordeling en door opdrachten, werkvormen, en materialen die aansluiten bij de praktijk (zie punt1);*
- *het ontwikkelen en inzetten van een systematiek voor het geven van systematische feedback dat niet alleen gericht is op de verslaglegging maar gericht op leren en ontwikkelen;*
 - o *met aandacht voor persoonsgerichte, productgerichte en procesgerichte feedback;*
 - o *met aandacht voor feed-up (kwaliteitscriteria), feedback en feed-forward;*
 - o *met aandacht voor de verschillende niveaus van feedback (cf. VAL, zie bijlage 3);*
- *het betrekken van medestudenten en betrokkenen bij het systematisch delen van feedback;*
 - o *Door het activeren van medestudenten middels een peer-review systematiek kan de hoeveelheid effectieve feedback worden vergroot;*
 - o *Het bevorderen van het opnemen van feedback door mentoren, leerlingen e.a.;*

- *De begeleider speelt een belangrijke indirecte rol in het verhogen van de kwaliteit van het feedbackproces en de feedbackvaardigheid van studenten;*
- *Het (zo eenvoudig mogelijk) inrichten van het e-portfoliosysteem om feedback te geven op (onderdelen van) het portfolio en deze ook te waarderen;*
 - *In de pilot kan dit bijvoorbeeld worden gedaan aan de hand van notities die bevestigd kunnen worden aan (het geheel of delen van) het portfolio;*
 - *die tevens overzichtelijk weergegeven kunnen worden voor de ontvanger (kritisch punt in de pilot);*
 - *het geven van een waardering aan de ontvangen feedback;*
- *het organiseren van vooraf geplande momenten voor het geven en ontvangen van een toelichting op de online gegeven feedback;*
 - *Organiseren van feedbackrondes op een aantal strategische momenten in de opleiding. Dit omvat tevens het maken van afspraken voor het beschikbaar stellen van (tussenversies van) het portfolio en het geven van feedback;*
 - *Voor het vroegtijdig activeren van studenten is het van belang om hier direct vanaf het begin momenten voor in te plannen; Veel studenten geven aan dat deze momenten hebben gewerkt als katalysator om sneller dan normaal te starten.*
- *het professionaliseren van de begeleider door instructies, voorlichting en training;*
 - *in het stimuleren en bevorderen van feedback middels peer-review;*
 - *het geven van directe, authentieke feedback naar studenten.*

Interventies die passen binnen de hierboven genoemde maatregelen, kunnen (mits goed toegepast) een positief effect hebben op de mate van authenticiteit omdat ze studenten helpen omgaan met de ruimte in portfoliobeoordeling (zie vorige punt). Op deze wijze wordt een adaptieve begeleiding mogelijk. Hiermee wordt adaptieve begeleiding in de context van (toenemende) zelfsturing geplaatst. Dit past bij opvattingen over portfoliobeoordeling waarin het portfolio wordt ingezet als instrument voor voortdurende formatieve toetsing en uiteindelijk summatieve toetsing. De formatieve toetsmomenten kunnen zodoende onderdeel uitmaken van een sequentiele beoordelingsprocedure dat uiteindelijk op summatieve wijze wordt afgesloten. Op deze wijze worden veel inleverisen automatisch gecontroleerd terwijl tegelijk de kwaliteit van de ingeleverde portfolio's wordt verhoogd.

Ad 3. Inrichting portfoliosysteem met bewuste inzet van multimedia

De derde set van maatregelen heeft zich gericht op het bevorderen van de inrichting van het portfolio, met meer ruimte en mogelijkheden voor authentieke illustraties van competenties. Hierbij is speciale aandacht uitgegaan naar een effectieve inzet van multimedia (video). In de pilots is aangetoond dat het mogelijk is om met gerichte maatregelen een effectieve inzet van multimedia te bevorderen.

Maatregelen die de authenticiteit bevorderen via de inzet van multimedia, zijn:

- *het benadrukken van het belang van het werken met beelden als alternatief voor het werken in teksten. De inzet van video draagt bij aan authenticiteit vanwege het integrale en praktijknabije karakter en doordat het minder ruimte geeft voor 'over-reflection' (met tekst mooier voordoen dan het is). Ook vormt het voor de niet taalvaardige studenten voor sommige onderdelen van het portfolio een goed alternatief.*
- *Het structureel maken van multimedia door het (expliciet) opnemen van multimedia in opdrachtformuleringen, templates en werkvormen. In de praktijk worden opdrachten vaak geformuleerd in termen van 'beschrijf' hetgeen vaak leidt tot een talig antwoord.*
- *In de pilots is geëxperimenteerd met een variatie aan sturing. Van het expliciet benoemen in algemene opdrachtformuleringen en templates (HS Kempel) tot het expliciet trainen in specifieke toepassingen en werkvormen. Uit de pilots blijkt dat zonder aansturing het gebruik*

- van video vaak beperkt blijft tot (ruwe) opnames van het handelen in de praktijk. Het wordt dan veelal via een link als illustratie of voorbeeld toegevoegd aan een bewering in de tekst.*
- *Studenten dienen geschoold te worden in het verrijken van de video met voice-over, teksten en andere annotaties. Hiermee kan de zeggingskracht van beelden vergroot worden.*
 - *Uit de pilot op HS Marnix blijkt dat video ook goed ingezet kan worden voor moeilijkere meetbare aspecten zoals visie en identiteit. Dit vraagt wel om bewerking van de video door studenten. Docenten dienen in werkvormen gelegenheid te geven tot dialoog en reflectie hierover.*
 - *Het beoordelen van beeldmateriaal is een aparte opgave dat ook geleerd moet worden (zowel door docenten als studenten). Beoordelen van beeldmateriaal staat in relatie tot het ontwikkelen van beeldmateriaal.*

Interventies die passen binnen de hierboven genoemde maatregelen, kunnen (mits goed toegepast) een positief effect hebben op de mate van authenticiteit. Beoordelaars geven aan dat ze door de inzet van beelden snel een authentiek beeld van de student krijgen en dat uitdaagt om verder kennis te nemen van de inhoud van het portfolio. Daarbij wordt aangegeven dat beelden alleen niet genoeg zijn, en aangevuld dienen te worden met reflecties over de onderwijskundige en opvoedkundige gronden waarop het handelen is gebaseerd.